

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 19. prosince 2024 ve věci č. 47284/16 a 84604/17 – *Episcopo a Bassani proti Itálii*

Senát první sekce Soudu jednomyslně prohlásil námitku na poli článku 7 Úmluvy za neslučitelnou *ratione materiae*, neboť konfiskace podezřelého majetku stěžovatelů, třebaže vůči nim bylo trestní řízení zastaveno kvůli promlčení, neměla povahu trestu. Právo prvního stěžovatele na konzistentní judikaturu nebylo porušeno, protože vnitrostátní právo obsahovalo mechanismus sjednocování soudní praxe, který se nakonec ukázal jako účinný. Poměrem pěti hlasů ke dvěma senát shledal porušení presumpce nevinoty podle čl. 6 odst. 2 Úmluvy, jelikož konfiskace byla založena na názoru, že první stěžovatel spáchal trestný čin. Stejným poměrem hlasů konstatoval porušení majetkových práv druhého stěžovatele, protože konfiskace domnělého výnosu trestné činnosti po zastavení trestního řízení z důvodu promlčení trestnosti činu nebyla s ohledem na tehdejší soudní praxi předvídatelná.

I. Skutkové okolnosti

První stěžovatel byl obviněn z trestného činu podvodu, kterého se měl dopustit při podání žádosti o dotaci na stavbu hotelového komplexu. V žádosti uvedl nepravdivé údaje a předložil k nim doklady neodpovídající skutečnosti. Soud prvního stupně uznal stěžovatele vinným. Odvolací soud kvůli promlčení trestní řízení zastavil. Nařídil však zabavit přímý výnos trestné činnosti, který tvořila stavba postavená z neoprávněně získaných finančních prostředků v hodnotě 840 000 eur.

Druhý stěžovatel byl spolu s dalšími osobami obviněn z účasti na organizované zločinecké skupině krátcí daně. Vyšetřující soudce nařídil zajistit stěžovatelovy prostředky na dvou bankovních účtech ve výši 32 410 eur. Stěžovatel byl později uznán vinným z trestného činu, za což mu byl mimo jiné uložen trest propadnutí zajištěného majetku. Odvolací soud řízení zastavil z důvodu promlčení trestnosti činu. Rozhodnutí o konfiskaci však ponechal v platnosti, jelikož šlo o zabavení přímého výnosu z trestné činnosti.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

A. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 7 ÚMLUVY

Stěžovatelé tvrdili, že konfiskace výnosů trestné činnosti poté, co bylo řízení proti nim zastaveno kvůli promlčení, nebyla předvídatelná, jak vyžaduje článek 7 Úmluvy.

a) Obecné zásady

Pojem „trest“ v článku 7 Úmluvy má autonomní význam. Výchozím bodem pro posouzení existence trestu je, zda je předmětné opatření uloženo po odsouzení za „trestný čin“. Další faktory, které lze vzít v úvahu, jsou povaha a účel opatření, jeho klasifikace podle vnitrostátního práva, postupy spojené s nařízením a prováděním takového opatření a jeho závažnost (*G.I.E.M. S.r.l. a ostatní proti Itálii*, č. 1828/06 a 2 další, rozsudek velkého senátu ze dne 28. června 2018, § 211). Závažnost opatření není sama o sobě rozhodující; i mnohá preventivní opatření netrestní povahy mají citelné dopady na dotčené osoby (*Rola proti Slovinsku*, č. 12096/14 a 39335/16, rozsudek ze dne 4. června 2019, § 66).

b) Použití těchto zásad

Pokud jde o první kritérium, zda byla konfiskace uložena po odsouzení za trestný čin, stěžovatelé nakonec kvůli promlčení odsouzení nebyli. V souladu s vnitrostátním právem však přesto mohly být domnělé výnosy trestné činnosti zkonfiskovány, a to za předpokladu, že bylo v předchozím řízení alespoň soudem prvního stupně spolehlivě prokázáno, že jsou ilegálního původu. Pokud jde o povahu a účel tohoto opatření, konfiskace se týkala majetku, který byl považován za přímý výnos trestné činnosti. Podle Soudu měla prvky srovnatelné s navrácením bezdůvodného obohacení podle

občanského práva. Opatření směřovalo vůči podezřelému majetku, nikoli vůči stěžovatelům. Těm nehrozilo zbavení svobody ani jako náhradní trest, což je významná charakteristika netrestních sankcí. O spíše trestní povaze opatření naopak svědčil fakt, že konfiskaci bylo možné nařít jen po určení trestní odpovědnosti v řízení před soudem prvního stupně. Tento prvek ale nebyl rozhodující. Určující význam Soud přikládal skutečnosti, že se konfiskace týkala majetku, o němž bylo zjištěno, že má původ v protiprávní činnosti. Primárním účelem opatření bylo tedy odčerpat nelegální zisky, tj. účel preventivní (*Todorov a ostatní proti Bulharsku*, č. 50705/11 a 6 dalších, rozsudek ze dne 13. července 2021, § 304). Pokud jde o postupy pro ukládání a vymáhání konfiskačních opatření, tato opatření ukládají trestní soudy. Ani tato skutečnost nemohla zvrátit závěr o netrestní povaze opatření, neboť je běžné, že trestní soudy přijímají i rozhodnutí, jež nemají represivní povahu. Konečně, pokud jde o závažnost opatření, i když konfiskace může postihnout majetek značné hodnoty, vztahuje se pouze na majetek pocházející z trestné činnosti. S ohledem na všechny relevantní faktory dospěl Soud k závěru, že konfiskace nebyly sankcí ve smyslu článku 7 Úmluvy, a proto námitky stěžovatelů odmítl jako neslučitelné *ratione materiae*.

B. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČL. 6 ODST. 1 ÚMLUVY

První stěžovatel upozornil na nekonzistentní soudní praxi v otázce přípustnosti konfiskace výnosů trestné činnosti po promlčení trestnosti činu, kterou považoval za rozpornou se zásadou právní jistoty chráněnou v čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

a) Obecné zásady

Zásada právní jistoty je jedním ze základních aspektů právního státu (*Brumărescu proti Rumunsku*, č. 28342/95, rozsudek velkého senátu ze dne 23. ledna 2001, § 61). Existence protichůdných soudních rozhodnutí může vytvořit stav právní nejistoty, který snižuje důvěru veřejnosti v soudní systém. Požadavky právní jistoty a ochrany legitimní důvěry veřejnosti však nezakládají právo na konzistentní judikaturu. Vývoj judikatury není sám o sobě v rozporu s řádným výkonem spravedlnosti. Možnost vydání protichůdných soudních rozhodnutí je nedílnou vlastností každého soudního systému. K rozdílnému rozhodování může docházet i u téhož soudu, včetně nejvyšších soudů. Samo o sobě to ještě neznamená porušení Úmluvy. Úlohou nejvyšších soudů je takové konflikty vyřešit. Kritéria, kterými se potom řídí posuzování Soudu, spočívají ve zjištění, a) zda v judikatuře nejvyššího soudu existují hluboké a dlouhodobé rozpory, b) zda vnitrostátní právo stanoví mechanismus pro překonání těchto nesrovnalostí a c) zda byl tento mechanismus použit a s jakým výsledkem (*Nejdet Şahin a Perihan Şahin proti Turecku*, č. 13279/05, rozsudek ze dne 20. října 2011, § 51–57)

b) Použití těchto zásad

Analýza příslušné vnitrostátní praxe odhalila existenci rozdílů v judikatuře nejvyššího soudu k otázce, zda lze konfiskaci nařít i přes zánik trestnosti činu z důvodu promlčení. Tato problematika byla řešena rozsudkem pléna v roce 1993, podle něhož nelze konfiskaci uplatnit. Tento výklad znovu potvrdilo plénum v roce 2008. Navzdory tomu byla tato otázka od roku 2009 předmětem rozdílných názorů jednotlivých senátů. Podle některých z nich mohla být konfiskace připuštěna, pokud byl v předchozím řízení, byť nepravomocně prokázán nezákonný původ majetku. Tato dvoukolejnost judikatury trvala až do roku 2015, kdy plénum nejvyššího soudu potvrdilo, že konfiskace může být uplatněna i přes zánik trestnosti činu. V projednávané věci tedy vydal soud poslední instance řadu rozsudků, které v průběhu více než šesti let dospěly k diametrálně odlišným závěrům. Tyto rozsudky, které se týkaly otázky již dříve řešené, nelze považovat za koherentně se vyvíjející judikaturu. Pokud jde o to, zda byl tento rozpor hluboký a dlouhodobý, vzal Soud v úvahu délku trvání nesrovnalostí v judikatuře, jejich rozsah a potenciální počet dotčených případů. V projednávané věci trvala nejistota více než šest let a týkala se potenciálně velkého množství osob. Vzhledem k těmto okolnostem měl Soud za to, že v judikatuře nejvyššího soudu existovaly „hluboké a dlouhotrvající rozpory“.

Podle italského soudního systému bylo jejich vyřešení úkolem pro plénum tohoto soudu. Jím podaný výklad však nebyl až do novely zákona účinné od roku 2017 pro jednotlivé senáty soudu formálně

závazný. Teprve po událostech projednávané věci bylo stanoveno, že nesouhlasí-li senát s právním názorem pléna a chce-li se odchýlit, musí věc postoupit plénu k rozhodnutí. Tento mechanismus byl již v minulosti ve stejné věci použit dvakrát, což vedlo k výše uvedeným rozsudkům, které ukončily trvající rozpory v judikatuře. Soud zdůraznil význam vývoje judikatury. Ani vznik nové odchylky v judikatuře po opětovném rozhodování o téže otázce v plénu soudu neporušuje bez dalšího zásadu právní jistoty, pokud rozhodnutí pléna vyřešilo znovu se objevivší odlišné právní názory. I v této věci byla klíčová otázka znovu předložena plénu, které rozsudkem z roku 2015 ukončilo období nejistoty. Po tomto datu již byla soudní praxe konzistentní. Dle Soudu je přirozené, že dosažení jednotnosti při uplatňování práva může trvat. Období kolidující judikatury lze tolerovat, aniž by byla narušena právní jistota, jestliže se vnitrostátní mechanismus pro sjednocování judikatury ukáže nakonec – podobně jako v projednávané věci – účinným. Zatímco rozsudek odvolacího soudu byl vydán v době, kdy rozpory v judikatuře přetrvávaly, konečný rozsudek byl vydán nejvyšším soudem po sjednocení této judikatury. Z toho vyplývá, že mechanismus pro harmonizaci judikatury nejenže existoval, ale v případě prvního stěžovatele byl také účinně využit. K porušení zásady právní jistoty podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy tedy nedošlo.

C. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČL. 6 ODS. 2 ÚMLUVY

První stěžovatel dále tvrdil, že byl obecnými soudy v podstatě uznán vinným, ačkoli trestní řízení proti němu bylo zastaveno z důvodu promlčení.

a) Obecné zásady

Podle čl. 6 odst. 2 musí být na každého pohlíženo jako na nevinného, dokud nebyla zákonným způsobem prokázána jeho vina. Trestní soudci by při rozhodování o vině neměli vycházet z předem vytvořené představy, že obžalovaný trestný čin spáchal (*Barberà, Messegue a Jabardo proti Španělsku*, č. 10590/83, rozsudek pléna ze dne 6. prosince 1988, § 77). Presumpce neviny má však i další aspekt, ve kterém má chránit jednotlivce, kteří byli zproštěni obžaloby, nebo vůči nim bylo trestní řízení zastaveno, aby s nimi nebylo zacházeno, jako by byli uznáni vinnými z trestného činu. I když tyto zásady Soud formuloval ve vztahu k prohlášením učiněným v rámci navazujících řízení, byly použity také na prohlášení uvedená v řízení, které skončilo zproštěním obžaloby nebo zastavením (*Pasquini proti San Marínu* (č. 2), č. 23349/17, rozsudek ze dne 20. října 2010, § 48–49 a 55). V případech týkajících se presumpce neviny má zásadní význam jazyk, který používá osoba s rozhodovací pravomocí. Zohlednit je třeba povahu a kontext daného řízení, ve kterém byla napadená prohlášení učiněna. Soud musí určit jejich pravý smysl. V závislosti na okolnostech může i použití nešťastného jazyka odporovat čl. 6 odst. 2 Úmluvy (*Englert proti Německu*, č. 10282/83, rozsudek ze dne 25. srpna 1987, § 39 a 41).

b) Použití těchto zásad

První stěžovatel si nestěžoval na konkrétní výroky či jazyk v odůvodnění rozhodnutí. Tvrdil, že konfiskace jeho majetku nutně vycházela z názoru, že se trestného činu dopustil, ačkoli nebyl odsouzen. Ochrana poskytovaná čl. 6 odst. 2 v jeho druhém aspektu by podle názoru Soudu neměla být vykládána tím způsobem, že by bránila vnitrostátním soudům, aby se zabývaly stejnými skutečnostmi, o kterých bylo rozhodnuto v trestním řízení, za účelem konfiskace majetku nezákonného původu, to však za předpokladu, že zároveň nepřičtou trestní odpovědnost dotčené osobě (*Nealon a Hallam proti Spojenému království*, č. 32483/19 a 35049/19, rozsudek velkého senátu ze dne 11. června 2024, § 168–169). Soud proto zkoumal, zda rozsudky vnitrostátních soudů přičetly stěžovateli trestní odpovědnost. Podle vnitrostátního práva bylo podmínkou konfiskace odsouzení. Podle výkladu vnitrostátních soudů byl však tento požadavek splněn i tehdy, když trestnost činu zanikla promlčením, nicméně dotčený byl dříve uznán trestně odpovědným soudem prvního stupně. Odvolací soud v souladu s tím konstatoval, že první stěžovatel byl odsouzen v prvním stupni. Proto měl požadavek „odsouzení“ za splněný a nařídil konfiskaci jeho majetku. Dle Soudu byl tento výklad a jeho uplatnění jasnou deklarací, že odvolací soud na prvního stěžovatele pohlíží jako na vinného. Jeho rozhodnutí tedy odráželo názor, že stěžovatel je vinen z předmětného trestného činu a že nebyl zastavení řízení, byl by

odsouzen. Ve vztahu k prvnímu stěžovateli tedy došlo k porušení presumpce nevinoty podle čl. 6 odst. 2 Úmluvy.

D. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 1 PROTOKOLU Č. 1 K ÚMLUVĚ

Druhý stěžovatel namítal, že konfiskace postrádala předvídatelný právní základ a že byla nepřiměřená, čímž došlo k porušení jeho majetkových práv podle článku 1 Protokolu č. 1 k Úmluvě.

a) Obecné zásady

Jakýkoli zásah veřejného orgánu do práva na pokojné užívání majetku musí být zákonný. Zásada legality předpokládá určitou kvalitu použitelných ustanovení vnitrostátního práva. Právní rámec, o který se zásah do práv opírá, musí být při své aplikaci dostatečně dostupný, jasný a předvídatelný. Navíc musí poskytovat určitou míru ochrany před svévolnými zásahy. Není-li příslušné ustanovení dostatečně jasné a předvídatelné, mohou vnitrostátní soudy tento stav napravit výkladem (*Vijatović proti Chorvatsku*, č. 50200/13, rozsudek ze dne 16. února 2016, § 54). Nekonzistentní soudní výklad je však faktorem, který může přispívat k nepředvídatelným důsledkům nebo svévoli, a zbavit tak jednotlivce účinné ochrany jeho práv v rozporu s požadavkem zákonnosti.

b) Použití těchto zásad

Námítka druhého stěžovatele se týkala nekonzistentní judikatury, o které Soud již uvedl, že existovala mezi roky 2009 a 2015. Dle Soudu bylo nutné určit relevantní okamžik, ke kterému má být vztažena otázka, zda byla soudní praxe předvídatelná. Tím bylo vydání příkazu ke konfiskaci. V projednávaném případě byl tedy klíčový květen 2008. V té době ustálená judikatura zastávala stanovisko, že ke konfiskaci nelze přistoupit, přestal-li být čin trestný z důvodu promlčení. Teprve později se v soudní praxi objevil také názor, že ke konfiskaci lze přistoupit i bez pravomocného odsouzení, jestliže byla trestní odpovědnost dovozena soudem prvního stupně. V rozhodné době tedy konfiskace majetku stěžovatele nebyla předvídatelným důsledkem zastavení trestního řízení z důvodu promlčení. V souladu s tím došlo k porušení článku 1 Protokolu č. 1 k Úmluvě.

III. Oddělené stanovisko

Souhlasné stanovisko k rozsudku připojil soudce Serghides. V něm podrobněji zdůvodnil, proč považoval za správné konstatování porušení presumpce nevinoty dle čl. 6 odst. 2 Úmluvy. Stát nemá právo ukládat sankce za trestní jednání, pokud řízení neskončilo pravomocným odsouzením.

K rozsudku připojil částečně nesouhlasné stanovisko soudce Wojtyczek, který naopak nesouhlasil s výrokem o porušení tohoto ustanovení. Presumpce nevinoty se vztahuje pouze na řízení směřující k uložení trestu, nikoli na preventivní opatření v podobě odčerpání výnosů trestné činnosti. S tímto názorem se ztotožnil i soudce Sabato, který se domníval, že tato otázka by měla být předložena velkému senátu. Zkritizoval přístup většiny obávaje se, že by mohl vážně ohrozit stávající praxi při odčerpávání podezřelého majetku, což je důležitý nástroj v boji s organizovaným zločinem.